

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Másnak-mutatás a nők reprezentációjában

Moklovsky Réka

Témavezető: Dr. Tánczos Péter

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2024

A) Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A doktori disszertációm a női identitás komplexitása köré szerveződött; az elfojtás, elrejtés, leplezés, álcázás, tettetés, szerepjátszás, maszkviselés, alakoskodás, vagyis az általam összegzően *másnak-mutatás*nak nevezett mechanizmusok narratív reprezentációit vizsgáltam a késő modernitás korában. Az elemzésre választott XIX. századi férfi szerzők elméleti szövegeit, Arthur Schopenhauer, Søren Kierkegaard és Sigmund Freud teóriáit a nőiségről, a nők szellemi képességeiről, képzési és nevelési lehetőségeiről, szexualitásáról, illetve a XX. századi női szerzők, Virginia Woolf, Elfriede Jelinek és Mary Gaitskill szépirodalmi alkotásaiban és esszéiben, illetve Gaitskill művének Steven Shainberg rendezte filmes adaptációjában megjelenő női karakterek, szerepek ábrázolását összekötik az esztétikai problémafelvetés mentén megnyíló analógiák. Mindazokhoz, amelyek jellegzetesen női tulajdonságokként, jellemvonásokként, sajátos női viselkedésmintákként jelennek meg – kiemelten a disszertációm középpontjában álló jelenséghez, mely során a nők gyakran azért mutatnak valamit, hogy mást elrejtessenek –, hozzáadódnak a női és férfi nem egymáshoz való viszonyulásának, egymást kiegészítő vagy éppen ellentétbe állító jellegének, továbbá az androgünitás jellegének, motívumának értelmezései. Kiindultam az úgymond hagyományos, a késő modernitást meghatározó nőfelfogásokból, és modernista koncepciókon át eljutottam a XX. század végéig, hogy esettanulmányi jelleggel megvizsgáljam, hogyan változik a nőkép, a női identitás ábrázolása egyes művekben, hogyan birkóznak meg férfi szerzők eszmetörténeti örökségével női szerzők. Nem teljes korszakokat, életműveket próbáltam meg feldolgozni, a célkitűzésem a Friedrich Nietzsche *Verstellung*-konceptiója ihlette *másnak-mutatás* motívumainak szerzőkön és műveken átívelő megjelenésének megfigyelése volt.

B) Az alkalmazott módszerek vázolója

Ahhoz, hogy a disszertációm fókuszában a nők, a nőiség állt, magától értetődően kapcsolódott az emancipáció, a feminizmus témaköre, az általam végzett kutatás mégsem politikai, sem pedig etikai vagy gender-elméleti volt, hanem kifejezetten esztétikai. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy nem volt szükséges esetenként a társdiszciplínák bizonyos megoldásait felhasználnom az elemzések során. Támaszkodtam a segédtudományokra, tekintetbe vettem a filozófiai és irodalmi alkotások társadalmi és történeti kontextusait, de nem ezek voltak a disszertációm meghatározó irányultságai.

Bár a női identitás, a női narratívák, a nők megítélésének és ábrázolásának kérdései napjainkban egyre nagyobb teret és figyelmet kaphatnak, mindvégig világos volt számomra,

hogy a vizsgált problémákat nem mai szemmel kell nézmem, nem a jelenkori helyzetemből kell megközelítenem, hiszen akkor előfordulhat, hogy pont az egyik legizgalmasabb, leggazdagabb vonulatát nem veszem észre: az eszmetörténeti előzmények, a férfi szerzők teóriái, és az időben őket követő női írók alkotásai közötti kontrasztot, feszültséget, konfliktust. A filozófiatörténet hatása az általam kiválasztott női szerzők vizsgált műveire nem problematikus volta ellenére, hanem azzal együtt létezik, és ez nem elvett az elemzés értékéből, hanem éppen ellenkezőleg, hozzáadott. A női identitást, a folyamatosan elmozduló, alakuló női szerepet, a dinamikus változásban az önazonossá válás útján járást a nemek közötti dinamikus feszültségtérben helyeztem el, irodalmi reprezentációkon keresztül vizsgáltam meg.

Disszertációmban tágan értett hermeneutikai módszer felől, Hans-Georg Gadamer és Hans Robert Jauss megfontolásait figyelembe véve közelítettem. Minden kornak a maga módján kell a megértésre törekednie – ebben az időbeli távolságban nem áthidalnivaló szakadékot, hanem a történet hordozó alapját, a megértés pozitív és termékeny lehetőségét láttam. A gadameri hermeneutika intencióit követve igyekeztem úgy megtalálni az elemzett művek, teóriák értelmét, hogy közben végig szem előtt tartsam, az interpretátor és a mű külön horizonttal rendelkezik, és megértés csak ebben a köztességben képzelhető el. A megértés véghezvitelében az interpretátor felvázolja és meg is szünteti a történeti horizontot, horizont-összeolvadás történik. Azonban a Jauss által képviselt recepcióesztétika szerint ezelőtt még horizontelválasztásra van szükség. Olykor ennek a hermeneutikai interpretációs stratégiának posztstrukturalista és pszichoanalitikus változatait is alkalmaztam. Mivel a disszertációmban a nőiség ábrázolásaival foglalkoztam, ezért a reprezentáció kérdése kiemelten fontosnak bizonyult. Ezen a téren Louis Marin felfogását követtem, a disszertációm elején a reprezentáció fogalmával inkább tranzitív (valamit megjeleníteni) – mivel férfi szerzők a nőket mutatják be –, majd egyre inkább reflexív értelemben (önmagát bejelenteni, jelenlévővé tenni) – mivel egyre inkább női önmegjelenítésről van szó – éltem vele.

A teoretikus vizsgálódások és az esettanulmányok a disszertációmban nem választhatók el élesen. Ezt figyelembe véve a szerkezetének felépítésekor, ahelyett, hogy a filozófiai és a szépirodalmi szövegeket különálló egységekként kezeltem volna, arra törekedtem, hogy megmutassam a közöttük lévő átjárókat, tükrözve a tematika komplexitását. A nők térhez fűződő viszonya, térhasználata – legyen szó az oktatás, a tanulás, a szakmaiság, a munka maszkulin helyszíneiről, mint amilyen az egyetem épülete, vagy a magánélet színteréről, az otthonról, és különösen a „saját szobáról” –, a fejezetek egymáshoz illesztésekor szervezőerőként léptek fel, a tematikus blokkokat térszerűen rendeztem el. A

vizsgált szövegeket szorosán követő, mégis esszéisztikus, a motívumokra koncentrázó elemzések között úgy mozoghatunk, mint ahogyan épületből épületbe járunk át, vagy ahogyan egy házon belül szobáról szobára közlekedünk. Ezt a Walter Benjamin-féle montázstechnikát alkalmazva rövid átjárók, egymásba szövődő értelmezések nyíltak meg; ezzel a munkamódszerrel nem csupán elmondani, hanem megmutatni is képes voltam. A „passzázsmunka” struktúrájában az egymás mellett futó passzusok önálló értelmezésekként részproblémákkal foglalkoznak, de a diffúz elemek összeillesztéséből egységes háttérkoncepció bontakozik ki – disszertációm esetében a *másnak-mutatás* jelensége a nők reprezentációjában. Jacques Derrida térfelfogásának fogalmait kölcsönözve, a disszertációmban kialakított struktúrával a kizárólagos, szükségszerű olvasási rend helyett a nagyobb játéklehetőséget részesítettem előnyben a szövegek értelmezésekor. Az olvasat ereje így a nézőponttól és a viszonyítási pontoktól, a kiszabott keretrendszerrel függ. Hasonlóan ahhoz, ahogyan egy architektúrában sem feltétlenül a keletkezése sorrendjében halad előre a tekintetünk. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy nem magával a térrel foglalkoztam, nem konkrétan térelméleteket vizsgáltam, mindezt csupán a témám bemutatásához, kibontásához, az egyes szövegrészek összeszervezéséhez, a disszertációm sajátos szerkezetén belüli mozgáshoz, tájékozódáshoz használtam, annak „tere” Ernst Cassirer esztétikai teréhez hasonló.

A disszertációm egyik meghatározó, az általam vizsgált szövegekkel több ponton párbeszédbe lépő szerzője Friedrich Nietzsche volt. A címbeli *másnak-mutatás* fogalma nietzschei ihletettséggű, *A nem-morálisan fölfogott igazságról és hazugságról* című hagyatékban fennmaradt esszéjéből ered, ennek nyomán mutattam be és használtam az alapkoncepcióm ismertetéséhez. Nietzsche az alakoskodásban (*Verstellung*), a megtévesztés, a színlelés, a maszkviselés, a leplezés aktusában fedezi fel az emberi értelem forrását, ez az ember természetétől, lényegétől elválaszthatatlan vonás, a társas kapcsolatok fundamentuma. Nietzsche nőkről alkotott felfogását nagyban befolyásolta a *Verstellung*-koncepció, például az okosságukat egyfajta fortélyként, ravaszsággként, fondorlatossággként fogta fel, és kimondottan a női igazságról gondolta azt, hogy az alakoskodásban, a megtévesztésben ölt formát. A disszertációmban nem kimondottan ezt a meghatározást, értelmezést igyekeztem rekonstruálni az egyes szövegekre vonatkoztatva, a nietzschei *másnak-mutatás* számomra egyfajta iránymutatásként funkcionált, annak reprezentációelméletileg és esztétikailag releváns felismerései támogatták azt az elképzelésemet, hogy a női identitás a *másnak-mutatás* mechanizmusait működtetve megragadhatatlan, folytonosan változó, alakuló aktivitás. Bár a *másnak-mutatás*ról az ironikus alakoskodásra, szerepjátékokra is asszociálhatnánk, a

disszertációmban nem játékos megtévesztésként jelent meg, hanem az identitás folyamatos eltűnésében, keresésében, alakulásában. A *másnak-mutatás* fogalmának használatakor a férfiak és a nők közötti kapcsolatot helyeztem középpontba, az irónia helyett sokkal inkább a leplezés, az álcázás, a tettetés vonulata érvényesült. Egyfajta hatásgyakorló szándékkal való megtévesztésről beszélhetünk, melyből hiányzik az irónia reflektáltsága. Az ironikus szerepjáttékkal ellentétben, ebben az esetben az adott illető nem tart távolságot a szereptől, hanem azonosulni akar azzal, ami nem ő. Az irónia feltételez egy személyiséget, és ehhez képest mutatja másnak magát, mozgásában a szilárd identitástól tart a bizonytalan felé, nagymértékű reflektáltsággal. Az én értelmezésemben viszont az illető azért mutatja másnak magát, hogy *olyan* legyen – azért, mert ő saját magával vagy más vele szemben ezt elvárja; a jelenleginél kedvezőbb színben tünteti fel magát, abban a reményben, hogy egyszer majd *olyan* lesz. Ebben az esetben nincs fix identitás, valamilyen identitást mutat, hazudik magának, affirmatív szándékkal.

C) Az eredmények tézisszerű felsorolása

A nőiség princípiuma a XIX. században című fejezetben a nemi differenciálódást, azon belül is a nőiség princípiumának kérdéskörét vizsgáltam Schopenhauer *A szerelem metafizikája* című írására támaszkodva. A választásom többek között a reprezentatív értéke miatt esett erre a műre; a XIX. századi európai nőképet, a nők neveléséről, tanításáról, a két nem egymáshoz fűződő viszonyáról, a szerelemről és a házasság intézményéről vallott korabeli – ma már a nőket illetően elmarasztalónak, elnyomónak tűnő – nézeteket meglehetősen adekvátan adja vissza, ugyanakkor egy rendkívül izgalmas, a disszertációm szempontjából kiemelt jelentőségű ellentmondás dolgozik benne, ugyanis bizonyos vélekedéseiben nagyon is újszerűnek, a nők szempontjából progresszíven megengedőnek bizonyul. Például a nők szabad párválasztását propagálja – igaz, elsősorban nem az egyéni boldogság, és semmiképpen sem a romantikus érzelmek tiszteletben tartása végett, hanem azért, mert ekkor az egyén helyett a faj érdeke érvényesül. Továbbá a nők nevelésének, képzésének szerepét, jelentőségét is némileg más megvilágításba helyezi azáltal, hogy az elméleti képességek öröklődését az anyához köti. A szerelemnek mint individualizált nemi ösztönnek, az egyes ember akaratán túlmutató ösztönnek az a célja, hogy a következő nemzedék létezéséről, megfelelő összetételéről gondoskodjon. A schopenhaueri teória a férfit, az apát határozza meg nemző princípiumként, ő adja az új élet bázisát, örökíti át az akaratot vagy a jellemet, míg a nő, az anya a befogadó princípium, az intellektus átörökítője. A nőket minden tekintetben a férfiak után következőnek, alsóbbrendűnek, gyengének tekinti, a nőies tulajdonságokat

negatívan értékeli, a női nézőpontot, érzélemvilágot nem dolgozza fel. A nők másodrendűségére vonatkozó „bizonyítéka” a nemek biológiai kódoltsága: szerinte a nők ösztönösebb létezők, szorosabban kapcsolódnak a testiséghez, mint a férfiak, inkább szubjektívek, mint objektívek. Ezzel a biológiai „magyarázattal” indokolja a férfiak hajlamát a házasságtörésre, ellenben ítéli el az asszonyi hűtlenséget, vagyis társadalmi jelenségeket feltételezett biológiai adottságokkal köt össze. Schopenhauernél a nőnevelés, nőképzés nem öncél, nem önmagáért való érték. Az anyák azért taníttatják – korlátozottan – a lányukat, hogy azok előnyös házasságot köthessenek. Egy olyan felfogásnak, mely a nőkre rendeltetésük szerint engedelmes feleségekként és odaadó anyákként tekint, akik az emberi nem szaporításáért vannak a világon, nem áll érdekében, hogy a szellemi képességeiket fejlessze, a tehetségüket gondozza. Elegendő, ha a nő pusztá potenciálként jelenik meg. Noha Schopenhauer maga is utal a nők alulreprezentáltságára, az őket érintő, a patriarchális társadalmi berendezkedésből adódó hátrányok ledolgozására csak minimálisan, a maga sajátos módján tesz javaslatokat – a nőfelfogása szerint ez nem is áll érdekében. A *másnak-mutatás* mechanizmusait, a színlelést, a tettetést, a női természet velejáráóiként kezeli, azt, hogy erő tekintetében alulmaradnak a férfiakkal szemben, a nők fortéllal és hazugsággal tudják ellensúlyozni. A fejezetben erre a jelenségre vezettem vissza azt az előbb már említett tényt, hogy elméletében az elmebeli képességek a nőktől öröklődtek, bár nem volt jó véleménynel a „gyengébb nemről”.

Az enteriőr mint a személyiség csábításának helyszíne című fejezetet annak szenteltem, hogy Kierkegaard *A csábító naplója* című szövegéből milyen nőkép olvasható ki, hogyan vélekedett a filozófus a nők szellemi képességeiről, miben látta erősségeiket és erényeiket, gyengeségeiket és bukási lehetőségeiket, mennyiben különböztette meg eszmei téren a nőket a férfiaktól, hogyan képzelte el a tanításukat, nevelésüket, és hogyan, milyen program alapján valósította meg mindezt a „gyakorlatban” Johannes Cordélia intellektuális elcsábításának aktusán keresztül. A csábító karakter, Johannes az esztétikai stádiumot testesíti meg, melynek kulcsfogalmai a vágy, a gyönyör, az élvezet, a pillanat, a szabadság és a költőiség. Azonban testi helyett inkább szellemi erotikáról van szó, Johannes nem a hagyományos értelemben vett csábító, célja a meghatározott szempontok – például ártatlanság, eredetiség stb. – alapján kiválasztott és sajátos esztétikai programja szerint kiművelt lány művészi élvezete. Ezt a nem szokványos, hátsó szándéktól vezérelt, pervertált nőképzési-nevelési koncepciót a Johannes-féle csábításból olvastam ki és értelmeztem. Schopenhauer elképzeléseihez hasonlóan a nő itt is a férfinek alárendelt pozícióban van, a férfi társának kell lennie, mintegy érte való potenciálként, formálható anyagként,

megművelhető termőföldként jelenik meg. Kierkegaard a nőkhöz a szépség és a szubsztancia fogalmát, a férfiakhoz az érdekességet és a reflexiót rendeli; a nők a fantáziájukat és a szívüket használják, míg a férfiak a gondolkodást; a női kibontakozásban a férfi nagy szerepet játszik. A nőképzéssel-neveléssel összetartozó csábítás folyamatához szorosan kapcsolódik a közlés két módja, a közvetlen (direkt) és a közvetett (indirekt), illetve a kierkegaard-i filozófiában hangsúlyos irónia. Cordélia oldaláról nézve nagyon is megkérdőjelezhető, hogy mennyiben szolgálja az ő érdekeit ez az „esztétikai kezelés”, valóban építi-e őt, tudja-e hasznosítani mindazt, amit Johannesnek köszönhetően elsajátít, vagy pontosabb lenne úgy fogalmazni, hogy a férfi az álomképére formálja, a kedvére idomítja a nőt. Johannes szerint egy kapcsolatban vagy a nő csapja be a férfit, vagy a férfi a nőt – ez az esztétikumhoz tartozik; a cselszövés, a fondorlatoskodás, az alakoskodás pedig csábító-nevelő programjának alapvető részét képezi. A Schopenhauer műveiből kiolvasott nőképpel ellentétben itt a férfi, Johannes az, aki a női(es) szerepet magára ölti, aki a *másnak-mutatás* mechanizmusait használja, megtéveszt, alakoskodik.

A *flâneuse a városban* című fejezetben Woolf *Mrs. Dalloway* című regénye egy középkorú asszony egy napját mutatja be, így pont megfelelő volt annak vizsgálatára, hogy a disszertációmban megfigyelt korszakban hogyan írt meg egy női szerző egy női főhőst, illetve miként vélekedett olyan témakörökről, mint az identitás, a barátság, a szerelem, a házasság, a nemiség, az öregedés és az elmúlás. Miután az előző fejezetekben férfi szerzők a nők belső életéről alkotott teóriával foglalkoztam, ennél a fejezetnél megfordítottam a fókuszot, innentől kezdve „szóhoz jutottak” maguk a nők is. A szereplők gondolatainak szabad áramlását Woolf a tudatfolyam narratív eljárásával teremtette meg. Clarissa Dalloway-en kívül a többi női karakter, és a hozzájuk fűződő történet-szálak, az általuk képviselt értékek, beállítódások, életutak – Sally Seton és a nők saját nemük iránt érzett vonzalma; Miss Kilman és a tudáshoz, az anyagi javakhoz való hozzáférés jelentősége; az Elizabeth Dalloway generációjához tartozó nők előtt megnyíló ajtók – mind hozzájárultak a folyton változó női identitás, és ezzel összefüggésben a már meglévő és új, kialakuló, kialakítandó női szerepek elemzésének sokszínűségéhez. Nem maradhattak ki a Clarissa életében meghatározó férfiak sem: az elnyomással fenyegető szerelmi kapcsolatot megtestesítő Peter Walsh, a „megengedő” házasságot képviselő Richard Dalloway, és a Clarissa karakterének fonákjaként feltűnő Septimus Warren Smith sem, akinek a felesége, Lucrezia a hagyományos női szerepkörökbe illeszkedik, mégis kívülálló marad. A Woolf alkalmazta tudatfolyam-technikával a karakterek közötti határokon kívül a férfias és a nőies tulajdonságok, jellemvonások közötti határok is elmosódnak – a szerző a női identitást nem körülhatárolhatóként, meghatározhatóként,

állandóként mutatja be, tartózkodik a kategóriákba sorolástól, a felcímkézéstől, és éppen ezért nem riad vissza az ambivalenciától. A tér, a térhasználat kérdéséhez a benjamini kószáló, a flâneur női alakváltozatán, a flâneuse-ön keresztül kapcsolódtam, melynek bizonyos vonásai visszaköszönnek Clarissa és Elizabeth városi barangolásaiban, a női karakterek identitásáról, pozíciójáról és ambíciójáról árulkodva, míg a *másnak-mutatás* mechanizmusait egyaránt felfedeztem például Clarissa nyilvános „szerepléseiben”, és a magánéletében, a nők iránti elfojtott vonzalmában is.

A *Nagyvilág, utazás és egzotikum* című fejezet tárgya Woolf egy másik regénye, az *Orlando* volt, amelynél a sajátosan kezelt nemiséget, a főszereplő nemváltását, Orlandóból Lady Orlandóvá alakulását, az androgüinitás jelenségét állítottam középpontba. A három szerelmi szál, Szása, a nagyherceg[nő] és Shel figurájának bemutatásával a *másnak-mutatás* mechanizmusain és az androgüinitáson túl kitekintettem Woolf korának meghatározó biszexualitás-elméleteire, Freud és Otto Weininger nézeteire is. Woolf ebbe a művébe képes volt úgy belecsempészni az „előírtól” eltérő, homoszexuális és biszexuális vonzalmat, érzelmeket és erotikát, hogy azok felismerhetők voltak, ugyanakkor kellőképpen rejtettek maradtak, így sikeresen elkerülte a cenzúrázást – ő maga is egyfajta leplező, álcázó aktust vitt véghez az írásával. Bár ténylegesen egyedül Orlando vált nemet, valamilyen formában, átvitt értelemben nemváltás következik be a három szerelmi szál mindegyikében. Ahogyan a *Mrs. Dalloway* esetében, az *Orlandónál* is érvényes, hogy a karakterek személyiségét fluiditás jellemzi, Woolf tartózkodik a bináris kategóriák alkalmazásától. Fontos állítás, hogy az androgüinitás jelensége, motívuma nem kizárólag testi vonatkozással rendelkezik, hanem a szellem szintjén is megjelenik – a költeményét évszázadokon és nemváltásán át író Orlandóval kapcsolatban beszámoltam az androgün szellem és az alkotófolyamat összefüggéseiről, mozgósítva Woolf *Saját szoba* című esszéjének gondolatait. Woolf prózáit az elméleti írásaival más pontokon is összekötöttem, például az *Orlando* ruhákhoz, öltözködéshez kapcsolódó jelentésrétegeit a *Három adomány* című esszében megfogalmazottakkal. A nők öltözködését a másikhöz, a másik nem képviselőjéhez való viszonyulásként értelmeztem, melyben a *másnak-mutatás* mechanizmusai, a leplezés, a takarás, a sejtetés, az álcázás eszközei lépnek működésbe. Ez vezetett a disszertációm azon téziséhez, hogy a női dekorativitás éppen az elfedés révén válik csábítóvá; a nők keltette látszattól, a női vonzerőtől elválaszthatatlan bizonyos fokú megtévesztés. Ahhoz hasonlóan, ahogyan Nietzsche filozófiájában a látszat, az illúzió és a hazugság az élettől elválaszthatatlanok, és különösképpen a női igazság az, amely az alakoskodásban nyeri el a formáját. Ezen kívül a ruhák, az öltözködés összefüggésben állnak az identitással, a nemmel

és a szexualitással, de a funkcionális különbségeken keresztül bizonyos társadalmi konstrukciókkal, sőt a keleti tájak erotikus egzotikumával is.

Woolf előbb említett két esszéje, az író nő alakja köré összpontosuló *Saját szoba*, illetve a háború ellen és a nők egyenjogúsága mellett egyszerre érvelő *Három adomány* jelentőségében, témájában, műfajában, stílusában és terjedelmében is hasonló, egymással jól párhuzamba állítható, ezért ezeket összetartozóként kezelve a *Maszkulin és feminin terek* című fejezetben tárgyaltam. Kitértem továbbá Woolf a nők foglalkoztatásáról szóló beszédének rövidített változatára, a *Professions for Women [Hivatások nőknek]* című szövegre is. A *Saját szoba* vizsgálatakor vezérfonallá vált a műben bemutatott térszerkezet sajátos, emancipációs jellege, az, hogy a „saját szoba” az alkotói munka helyszínévé, és az önállóság, függetlenség, önrendelkezés terekként jelenik meg, ahol a nők vállalhatják a férfiakétól különböző érdeklődésüket, értékrendjüket – ez a disszertációm felépítését is meghatározta. Az esszé kulcsfontosságú gondolata, hogy a nők emancipációjához, a családjuktól való függetlenedéshez, a szabadon végzett intellektuális tevékenységhez és véleményalkotáshoz, az íráshoz saját jövedelemmel és saját szobával kell rendelkezniük. A férfiak és a nők eltérő térhasználata, a maszkulin és a feminin terek megkülönböztetése korrelációt mutat az anyagi javakkal és a tudáshoz való hozzáféréssel, az elfoglalt társadalmi pozíciókkal, a jogokkal, kötelességekkel és lehetőségekkel. A *Három adományban* Woolf nem politikai nézőpontból közelít a háború és a nők ügyéhez, hanem a társadalom, a kultúra és a nemek jelenségegyüttese felől. Fókuszba kerül a szociális és nemi hierarchia, a hagyományok, szokások és rítusok, a nevelődési folyamatok és a taníttatás, illetve, ahogy már jeleztem, az anyagi javakhoz, pozíciókhoz, lehetőségekhez való nemek közötti egyenlőtlen hozzáférés is. A nők kiszolgáltatottsága nagyrészt abból a hátrányos megkülönböztetésből fakadt, hogy férfi rokonaiktól eltérően nem fizettek az oktatásukért, és kötelező jellegű hivatásuk, a házasság és az anyaság sem garantálta anyagi biztonságukat, autonómiájukat, nem beszélve a még nehezebb helyzetben lévő özvegyekről és a férjzetlen nőkről. A *Saját szoba* és a *Három adomány* irodalmi és történelmi vonatkozásokban foglalkozik a hatalom, a befolyás, a rang és a vagyon elosztásának és hozzáférhetőségének kérdéseivel, továbbá ezektől elválaszthatatlanul az értékelt és megfizetett munka, a szerzőség, a láthatóság és elismertség problematikájával, valamint magával a művészettel, az alkotófolyamattal. Woolf a korábban háttérbe szorított női alkotók felemelését, az elhallgatott női történetek megismerését szorgalmazza, azt tételezi, hogy a férfiperspektívától való eltávolodás és a nőihez való közelítés, a női példaképek teremtése és a női hagyományok ápolása irodalmi és társadalmi szinten egyaránt változást hozna. Az esszék a kor haladó női szellemiségének

reprezentációjaként és a belőlük kiolvasható konkrét emancipáció-koncepcióként izgalmas ellenpontját adták a korábbi fejezetekben ismertetett férfiközpontú teóriáknak, nőképzési-nevelési programoknak. A *másnak-mutatás* mechanizmusait több ponton tetten értem a szövegekben, például az irodalmi világban való érvényesülésük és önmaguk védelmezése érdekében nemüket, családi állapotukat álnévvel elrejtő női szerzők, és a férfiak előtt a tudásukat leplező nők esetében.

A *hivatali és a privát szféra* című fejezetben vizsgálódásaim a pszichonálízis helyszínére, a pszichológus kanapéjára, illetve a hivatali és a privát szféra tereibe, a munkahelyre és az otthonba vezettek. Jelinek regénye, *A zongoratanárnő*, és Gaitskill *Secretary [Titkárnő]* című novellája között számos párhuzamot fedeztem fel, mint amilyen a címszereplők szüleikkel való komplikált viszonya, sokáig megőrzött gyermeki státusza és önsértése. Mindkét női karakter tiltott, titkos, egyenlőtlen hatalmi dinamikával bíró viszonyba bonyolódik egy-egy férfivel, melyben a szadomazochista szexualitás meghatározó jelentőségű. Ezeknek a szépirodalmi alkotásoknak az elemzése, az eszmetörténeti előzmények, lehetséges hatások kutatása során Freud olyan műveivel foglalkoztam, mint *A mindennapi élet pszichopatológiája*, *A nőiség*, *Az őszvalami és az én*, a *Három értekezés a szexualitásról* és a *Totem és tabu*. Noha Freud pszichoanalitikus megközelítésének nem célja „a nő” fogalmának meghatározása, valóban implikál egyfajta nőképet, még úgy is, hogy esetében nem beszélhetünk homogén életműről. A pszichoanalízis nagy alakjai közül azért rá esett a választásom, mert a munkássága olyan szinten jelen van a köztudatban, hogy könnyen elképzelhetőnek tartottam, hogy szépírók is olvasták, ismerték az elméleteit, hatással lehetett irodalmi művek megalkotására, és ez kutatásaim során be is bizonyosodott. A felsorolt művek között van 1901-es és 1933-as is, vagyis nem egy korszak szellemi termését vettem figyelembe, de nem volt céloom az egész freudi életmű lefedése sem, hanem bizonyos felfelbukkanó, a disszertációm szempontjából releváns motívumok érdekeltek. A szadizmus, a mazochizmus, az önsértés, az átszellemítés, a szégyen és az elvétel jelenségei az adott szépirodalmi szövegekkel párbeszédbe léptek; a pszichoanalízist értelmezési stratégiaként használtam. Azt vizsgáltam meg, hogy a kiválasztott szerzők írásai, azok nőképei milyen viszonyban állnak a freudi teóriákkal, és arra a megállapításra jutottam, hogy a női karakterek ábrázolásában, a női attribútumok meghatározásában bizonyos közelítésmódokat, elképzeléseket, hangsúlyokat kölcsönöztek tőle, implicit módon, ha akaratlanul és öntudatlanul is, de támaszkodtak a freudi pszichoanalízis belátásaira. Továbbá beemeltem a *Titkárnő*ből készült, Steven Shainberg jegyezte filmadaptációt, mely az alapanyagot olyan mértékű és minőségű módosításokat eszközölt, hogy talán helyesebb önálló, a novella

inspirálta alkotásnak nevezni, ezért külön kitértem arra is, hogy milyen jelentőséggel bírnak a változtatások és maga Gaitskill hogyan vélekedett minderről.

Összegezve, már az alapvetően hagyományos narratívához tartozó, azt erősítő teoretikus szerzőknél, Schopenhauernél és Kierkegaard-nál is megfigyeltem némi elbizonytalanodást a női identitást, női szerepeket illetően. Ezután olvasatomban Woolf, a XX. század szépirodalmának megkerülhetetlen alakjaként, központi női szerzőjeként a női karakterek reprezentációjában több szempontból bemutatta a nietzschei *Verstellung*-koncepció ihlette *másnak-mutatás* mechanizmusait, az identitáson belüli elmozdulásokat. Majd újabb időbeli ugrással, a század második feléből Jelinek *A zongoratanárnő* és Gaitskill *Titkár* című művének, illetve az utóbbi Shainberg jegyezte filmadaptációjának képében olyan alkotásokat elemeztem, melyek a *másnak-mutatás* egy-egy aspektusát mutatják be sajátos módon, szoros összefüggésben a freudi pszichoanalízis megfontolásaival.

Nyilvántartási szám: DEENK/445/2024.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Moklovsky Réka
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10068397

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (9)

- 1. Moklovsky, R.:** A szívek frígye, nem a fejeké - A nő, a férfi és a szerelem Arthur Schopenhauer filozófiájában.
In: Tudomány: út a világ megismeréséhez I.. Szerk.: Rusinné Fedor Anita, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 35-48, 2023, (Életmód és Egészségpszichológia Interdiszciplináris kutatások, ISSN 2732-0928) ISBN: 9789636150945
- 2. Moklovsky, R.:** A nadrág tisztessége és a szoknya csábereje: Androgunitás és nemváltás Virginia Woolf Orlando című művében.
In: Test-symposium tanulmánykötet: Válogatás a 2021-es Test-symposium konferencia előadásából. Szerk.: Mosza Diána; Tarnai Csillag, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Irodalomtudományi Osztály, Budapest, 257-283, 2022. ISBN: 9786158199193
- 3. Moklovsky, R.:** A woolfi adomány: Virginia Woolf Három adomány című művének elemzése.
In: XXIV. Tavasz Szél Konferencia 2021 : Tanulmánykötet I.. Szerk.: Molnár Dániel; Molnár Dóra, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 306-316, 2021. ISBN: 9786158199117
- 4. Moklovsky, R.:** Közelítések a magyar filozófia történetéhez: Veres Ildikó Hiány - Filozófia - Kritika című tanulmánykötetéről.
In: Szellem és élet : Emlékkötet Brandenstein Béla halálának 30. évfordulójára. Szerk.: Veres Ildikó; Molnár Márton, Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, Budapest, 199-211, 2021. ISBN: 9786155364167
- 5. Moklovsky, R.:** Az intellektualitás és a szexualitás zongorajátéka: Elfriede Jelinek a zongoratanárnő című regényének elemzése.
In: Tavasz Szél 2019/Spring Wind 2019 Konferencia: Konferenciakötet II.. Szerk.: Bihari Erika, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 26-36, 2020. ISBN: 9786155586613
- 6. Moklovsky, R.:** Virginia szobája: Női terek és emancipációs lehetőségek Virginia Woolf Sajat szoba című művében.
In: Emancipáció tegnap és ma. Szerk.: Kicsák Lóránt; Körömi Gabriella; Kusper Judit, EKE Líceum Kiadó, Eger, 201-210, 2020. ISBN: 9789634961659

7. **Moklovsky, R.:** Abigél a kálvinista Rómában.
In: A nők jelenléte és szerepe a magyar protestáns szellemiségben / Dienes Dénes; Kegyes Erika; Veres Ildikó, Hernád Kiadó, Sáropatak, 295-307, 2019. ISBN: 9786155787065
8. **Moklovsky, R.:** A személyiség csábítása: Motívumok a nőkép és nőképzés kapcsán Søren Kierkegaard A csábító naplója című szövegében.
In: Életmód és Egészségszociológiai Interdiszciplináris kutatások : Értéktéremtő tudomány I.. Szerk.: Rusinné Fedor Anita; Balla Petra, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 119-130, 2019. ISBN: 9786155586446
9. **Moklovsky, R.:** Egy nap az életben, az élet egy napban . Női karakterek, élethelyzetek és -utak Virginia Woolf Mrs. Dalloway című regényében.
In: Női reprezentációk. Szerk.: Tánczos Péter, Debreceni Egyetemi Kiadó, Veres Péter Kulturális Központ, Debrecen, Balmazújváros, 93-102, 2019, (Maecenas Maecenatum - A Semsey Andor Múzeum könyvsorozata ; 2) ISBN: 9789633184417

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (29)

10. **Moklovsky, R.:** A cinkotai rém nyomában.
Prae.hu. 2024.06.23., [1-6], 2024.
11. **Moklovsky, R.:** A kétszázadik: A Miskolci Nemzeti Színház bicentenáriumi évadjáról.
Műút. 09 (4), 48-53, 2024. ISSN: 1789-1965.
12. **Moklovsky, R.:** Egy regényben kellene a krízishelyzetek.
Prae.hu. 2024.07.02., [1-12], 2024.
13. **Moklovsky, R.:** Esszenciális szépség és korzseniális teremtőerő: Az év ódaköltője 2024 pályázat eredményhirdetése.
Prae.hu. 2024.04.17., [1-8], 2024.
14. **Moklovsky, R.:** Hőstettek és álmok: Magyar Széppróza Napja a Fiatal Írók Szövetségénél.
Prae.hu. 2024.02.22., [1-7], 2024.
15. **Moklovsky, R.:** Szabadulástörténet: Kabai Lóránt el sem kezdett versek kötetbemutató és kiállításmegnyitó Miskolcon.
Prae.hu. 2024.04.04., [1-7], 2024.
16. **Moklovsky, R.:** "Ki mondta, hogy a szerelem csak gyengéd és kellemes lehet?" - A freudi pszichoanalízis szerepe Elfriede Jelinek és Mary Gaitskill női karakterábrázolásában.
Szkholion. 2, 97-106, 2023. ISSN: 1785-0479.
17. **Moklovsky, R.:** Acélváros legendáriuma.
alfoldonline.hu 2023.12.13, [1-7], 2023.
18. **Moklovsky, R.:** Az utolsó titok nyomában.
Szépirod. Figy. 2, 118-122, 2023. ISSN: 1585-3829.
19. **Moklovsky, R.:** Komolyzenei csúcsragadozó: A Tár című filmről.
Kortárs Online 2023.04.15., [1-8], 2023.

20. **Moklovsky, R.:** Közös ketrecren: A Macska a forró bádogtetőn vígszínházi előadásáról.
Kortárs Online 2023.05.17, [1-6], 2023.
21. **Moklovsky, R.:** Már ez is történelem.
Műút. 2023.08.31, [1-11], 2023. EISSN: 1789-1965.
22. **Moklovsky, R.:** Megelevenedő történelem.
Dűlő. 03 (5), 6-13, 2023. ISSN: 2062-4409.
23. **Moklovsky, R.:** Megszervezett boldogtalanság, lenéző szeretetlenség.
alfoldonline.hu 2023.10.12, [1-7], 2023.
24. **Moklovsky, R.:** Miskolci moziünnep: Válogatás a 19. CineFest Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál nagyjátékfilmjeiből.
Kortárs Online 2023.10.07., [1-7], 2023.
25. **Moklovsky, R.:** Gyógyír csaláncsípésre.
alfoldonline.hu 2022.06.30., [1-7], 2022.
26. **Moklovsky, R.:** Kizuhanni egy álomból.
Kulter.hu. 2022.06.30., [1-10], 2022.
27. **Moklovsky, R.:** "Amy", az jó.
Műút. 2022.03.18, [1-5], 2021. EISSN: 1789-1965.
28. **Moklovsky, R.:** Ha ősz, akkor CineFest: Válogatás a 17. CineFest Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál nagyjátékfilmjeiből.
Műút. 2021.12.21, [1-12], 2021. EISSN: 1789-1965.
29. **Moklovsky, R.:** Le a nyúlüregbe.
alfoldonline.hu 2021.12.21., [1-6], 2021.
30. **Moklovsky, R.:** Mindenütt jó, de a legjobb otthon?
Műút. 2021.10.04, [1-4], 2021. EISSN: 1789-1965.
31. **Moklovsky, R.:** Moziünnep a koronavírus idején - Válogatás a 17. CineFest Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál nagyjátékfilmjeiből.
Műút. 2021.12.21, [1-12], 2021. EISSN: 1789-1965.
32. **Moklovsky, R.:** Önállóság és függetlenség.
Kulter.hu 2021.10.26., [1-9], 2021.
33. **Moklovsky, R.:** A maszk mögött: A gótikus esztétika elemei és a női tekintet Gaston Leroux Az operaház fantomja című regényében és egyes adaptációiban.
Nagyerdei Almanach. 1-2, 13-33, 2020. EISSN: 2062-3305.
34. **Moklovsky, R.:** Határsértés: Gondolatok A tanítónő című filmről.
Vörös postakocsi online 2020.06.23, [1-4], 2020.

35. **Moklovsky, R.:** Kifizetődő nyitottság: Moklovsky Réka írása a 16. CineFest Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál Nagyjátékfilmes kategóriájának programjáról a legutóbbi Műútból.
Műút. 2020.01.07., [1-13], 2020. EISSN: 1789-1965.
36. **Moklovsky, R.:** "Dicsőséget a könyvtárosnak!".
Műút. 2019.05.20, [1-5], 2019. EISSN: 1789-1965.
37. **Moklovsky, R.:** Az igazmondás zöld borítékja.
Műút. 2019.09.18, [1-6], 2019. EISSN: 1789-1965.
38. **Moklovsky, R.:** A hasonmás-jelenség: Dosztojevszkij Golyadkin úr hasonmása című művének és filmes adaptációjának elemzése.
Szkholion. 15 (1), 98-106, 2017. ISSN: 1785-0479.

Egyéb folyóiratközlemények (11)

39. **Moklovsky, R.:** A halál nem elméleti, hanem zsigeri kérdés: Interjú Lapis Józseffel.
Prae.hu 2024.07.04., [1-9], 2024.
40. **Moklovsky, R.:** A nyelv az egész élet medre: Kemény Lili Nem című kötetéről a miskolci bemutaton Moklovsky Rékával beszélgetett.
Prae.hu 2024.05.23, [1-14], 2024.
41. **Moklovsky, R.:** Kanadától Bulgárián át Japánig: Válogatás a 19. CineFest Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál nagyjátékfilmjeiből.
Műút. 09 (2), 46-50, 2023. ISSN: 1789-1965.
42. **Moklovsky, R.:** Szürke zóna.
Vörös postakocsi online 2023.02.15, [1-3], 2023.
43. **Moklovsky, R.:** "Minden könyv új játszma".
Tempevölgy Online 2022, [1-3], 2022.
44. **Moklovsky, R.:** A demokrácia perverzciója.
Tempevölgy Online 2022, [1-3], 2022.
45. **Moklovsky, R.:** Egy este, két könyv.
Tempevölgy Online 2022, [1-3], 2022.
46. **Moklovsky, R.:** Lánc-lánc-meselánc.
Élet ir. 66 (34), [1-2], 2022. ISSN: 0424-8848.
47. **Moklovsky, R.:** O mint ostoba.
Élet ir. 68 (32), [1-2], 2022. ISSN: 0424-8848.
48. **Moklovsky, R.:** Meglátni és megszeretni...
Műút. 2020.04.08., [1-3], 2020. EISSN: 1789-1965.
49. **Moklovsky, R.:** Mészöly Miklós Az ablakmosó című darabja Miskolcon.
Műút. 2020075, 46-57, 2020. EISSN: 1789-1965.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

50. **Moklovsky, R.**: Micsoda nők!: Arcok, formák, idomok: Nők a 20. századi magyar

képzőművészetben című kiállítás a Semsey Kastélyban 2018. június 22. és augusztus 5. között.

In: Női reprezentációk. Szerk.: Tánczos Péter, Debreceni Egyetemi Kiadó; Veres Péter

Kulturális Központ, Debrecen; Balmazújváros, 196-197, 2019, (Maecenas Maecenatum - A

Semsey Andor Múzeum könyvsorozata ; 2) ISBN: 9789633184417

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2024.08.27.

